

T.C.
BAŞBAKANLIK
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı
Yayın No: 10

ARŞİV OTOMASYONUNA GİRİŞ

- BİR RAMP ÇALIŞMASI -

Michael COOK

ANKARA - 1991

An Introduction to archival automation: a RAMP
study with guidelines / prepared by Michael Cook /
for the General Information Programme and UNISIST.
- Paris : Unesco, 1986. - 45 p. ; 30 cm. -
(PGI - 86 / WS / 15 Rev.

İngilizce'den tercüme:

Neclâ İLEMİN

Tashih ve montaj:

H.İbrahim BEREKETLİOĞLU - Murat ŞENER

Daktilo:

Ülkü YÜKSEL

İsteme adresi:

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı

İvedik Caddesi, No:59 06180 Yenimahalle/ANKARA
Telf. No: 344 16 46 Sant.: 344 59 09 / 15 Hat

SUNUŞ

Kaydedilmiş bilginin hızla yayılması başlangıçta çok yavaştı. Ancak, XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra insanoğulu çeşitli sahalarda sistematik ilmî araştırmalar yapmaya yöneldi. Kısa bir süre sonra da, insanoğlunun bütün bilgileri okuma, anlama, hâfızasında tutma ve dolayısıyla hatırlama imkânının hemen hiç kalmadığı görüldü. Bunun üzerine çeşitli alanlarda ve konularda uzmanlaşma başladı. İlmî ve teknik bilgilerin hızla yeni alanlara yayılması, değişik türlerde sayısız hızla artan eserler ortaya konmasına ve dolayısıyla bir bilgi patlamasına yol açtı.

Şüphesiz, bilginin hızla yayılmasına ve belge türlerinin de buna paralel olarak çoğalmasına sebep olan hususlar arasında, bilim ve teknolojinin gelişmesi, ülkelerin araştırma çalışmalarına verdikleri önem, bilim ve teknolojideki rekabet ve yarışma gösterilebilir.

Bu durumda çeşitli tipteki kütüphanelerin, dokümantasyon merkezlerinin ve arşivlerin, yeni bilgi akımı ile baş edemez oldukları görüldü. Çok çeşitli alan ve konulardaki kitapların, dokümantasyonun ve arşiv malzemesinin tesbiti ve kontrol altına alınması, listelerinin düzenlenmesi; envanterlerinin çıkarılması, kataloglama ve tasniflerinin yapılması ve bütün bunlara bağlı olarak, istenen bilginin süratle elde edilmesi, yani bilgiye erişim önemli bir mesele haline geldi.

Bu durum, "bilgi bilimi" adını alan yeni bir uzmanlık da-

linin ortaya çıkmasına ve gelişmesine yol açtı. Bilgi bilimi, çeşitli bilgilerin tesbitine, düzenlenmesine, depolanmasına ve gerektiğinde bu bilgilerin sür'atle ve kolaylıkla bulunmasına ve faydalanacakların istifadesine en verimli bir şekilde sunulmasına, başka bir ifade ile dokümanların yeniden kazanılmasına ait konuları içine almaktaydı. Dokümanların yeniden kazanılması demek, çeşitli büyüklükteki koleksiyonlar içinden, istenen konuda gerekli bilgiyi ihtiva eden malzemenin bulunup çıkarılabilmesi demektir. Yeniden kazanma anlamına gelen "retrieval" kelimesi, daha çok dokümanlar için kullanılmıştır. "Bilgi erişim" (Information retrieval) ise oldukça eski bir kavramdır. Ancak, bilgi erişim konusuna ilmî yaklaşımlar içinde bulunduğumuz yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır.

Gelişmiş ülkelerin toplumlarına, "Bilgi toplumu", "Endüstri ötesi toplumu" ve "Enformasyon toplumu" gibi çeşitli adlar verilmektedir. O kadar ki, günümüzde içinde bulunduğumuz endüstri toplumundan daha ileri merhalde bir toplum biçimine geçişin söz konusu olduğu ileri sürülmektedir. Bu toplum biçiminin ortaya çıkmasına sebep olan faktörlerin neler olduğu üzerinde durulursa, bunun cevabı, yukarıda ifade edildiği gibi, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan bilgi patlaması ve bunun tabii sonucu olarak artan yayın sayısı; toplumlarda bilgiye olan talep ve bağımlılığın hızla artışı, buna bağlı olarak gittikçe gelişen bir enformasyon şuuru; bilgisayar ve telekomünikasyon vasıtalarındaki başdöndürücü gelişmedir.

Enformasyon, insanlık tarihi boyunca çeşitli organizasyonların temelini teşkil etmiştir. Güvenilir olan ve sür'atle elde edilebilen enformasyon kaynaklarına sahip olma, her alanda

başarılı olmanın ve verimli sonuçlar almanın teminatı görülmüştür. Bundan dolayıdır ki, günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, en aktüel enformasyona sahip olabilmek için her türlü tedbiri almakta ve bu alana önemli kaynak ayırımı yapmaktadırlar.

Bilginin hızla yayılması ve dolayısıyla birikimi, bilginin kontrol altına alınmasında ve istifadeye sunulmasında, insan gücünün yanı sıra, mekanik ve elektronik makinelerin, yani mekanografinin kullanılmasını gerektirmiştir. Özellikle, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, mekanografi alanında büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Mekanografik tekniklerin şaşırtıcı bir şekilde gelişmesi ve kullanma alanı bulması, bugün onların neticelerini değerlendirebilmek için insana çok az bir zaman bırakmıştır.

İlim tarihçileri, enformasyon toplumunu, bilgisayar ve telekomünikasyon vasıtalarının birleşmesinin bir mahsulü olarak tarif ederler. Ayrıca, bu teknolojilere de enformasyon teknolojisi adını verirler. Enformasyon teknolojisindeki gelişmelerin sonucu olarak, endüstri toplumundan, enformasyon toplumuna geçişin sözü edilmektedir.

*

Özetle ifade etmek gerekirse, enformasyon teknolojisi arşiv hizmetlerini de önemli ölçüde etkilemiştir. Son yıllarda arşivcilik alanında yer alan konulardan biri de "otomasyon"dur. Fransızca'da "automation" kelimesi ile ifade edilen, Yunanca'daki "automatos" kelimesinden türemiş olan otomasyon, kendiliğinden hareket eden anlamına gelmektedir. Arşiv otomas-

yonu(*)söz konusu olduğunda, bilgisayar (donanım) ve program (yazılım) akla ilk gelen kavramlardır. Veri girişi ise, arşiv otomasyonunun diğer bir temel kavramıdır.

Konuyu özetle ifade etmeye çalışırsak; donanım, otomasyon için gerekli olan unsurlardan yalnızca birisidir. Bilgisayarın, fizik olarak yalnız başına fazla bir gücü ve rolü olmadığı muhakkaktır. Bilgisayarın özelliklerini ve kapasitesini dinamik hale getiren esas güç yazılımdır. Program, belirli şartlara ve belli bir düzene göre yapılması tesbit edilmiş işlemlerin, sırasıyla ve bilgisayarın anlayabileceği komutlarla ifade edilmesidir.

Arşiv otomasyonunda üzerinde önemle durulacak üçüncü önemli unsur ise, önceden belirlenmiş verinin (bir sonuca varabilmek için gerekli olan ilk bilgi, İngilizce karşılığı "data") bilgisayar ortamına aktarılmasıdır. Eksik veya yanlış düzenlenmiş bir veri girişi ile araştırmacıların ve arşivin çeşitli bilgi erişim hizmet ve problemlerini istenilen çerçevede cevaplandırabilmek mümkün olmayabilir. Arşiv hizmetlerinde bilgisayarların yararlı ve verimli olabilmesi için arşiv otomasyonunun, mutlaka arşivcilik teori ve uygulamalarına dayanması gerekmektedir. Özellikle programların eksiksiz hazırlanmasının, arşivist ve programcı arasındaki diyalogun seviyesine bağlı olduğu hiç unutulmamalıdır.

(*)

İsınet BİNARK: "Mekanografi, Bilgi İşlem Sistem ve Teknikleri, Mekanografi ve Arşiv Münasebetleri". Arşiv ve Arşivcilik Bilgileri. Ankara, 1980, Başbakanlık Basımevi. 180-200. ss.

"T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı Yayın No:2- Gn.No:42"

Bilgi işlem sistemlerinden (data processing systems) yararlanmada, esas itibariyle şu üç ana faktör gözönünde tutulmalıdır:

1. Bilginin sisteme uygun bir biçimde verilmesi,
2. Bilginin istenilen işlemlerden geçirilmesi,
3. Neticelerin anlaşılır ve kullanmaya en hazır bir şekilde sistemden alınması.

Bilgisayar, şüphesiz, çağımızın en önemli buluşlarından birisidir. Doğru ve hızlı işlem yapma gücü, başta gelen iki büyük özelliğidir.

Bilgisayar teknolojisindeki başdöndürücü gelişmeler, arşivcilik alanında yepyeni işbirliği imkânlarını gündeme getirmiş ve bu alandaki hizmetlere yepyeni boyutlar kazandırmıştır.

Akla gelen sorulardan biri, arşivlerin neden bilgisayar kullanmaya ihtiyaç duyduğudur. Bu sorunun cevapları arasında, şu üç önemli husus sayılabilir:

1. İşleri daha ucuza, sağlıklı ve hızlı bir şekilde yapmak,
2. Karmaşıklığı ve boyutları dolayısıyla elle yapılamayan işleri müessir bir biçimde yürütmek,
3. Mevcut hizmetleri daha verimli bir şekilde verebilmek.

Bilgisayar teknolojisinin hızla gelişmesi, günlük hayatın her alanında ve ilk sırada yer alması, çoğu faaliyet alanının

şekil, metot ve teknik değiştirmesine sebep olmuştur. Arşivci-lik de bu alanlardan biridir. Ancak gözden kaçırılmamalıdır ki, bu değişiklik arşivlerin hizmet amacına yönelik değildir. Hedef, amacı değiştirmeden çalışma usul ve esaslarında gelişme ve verim kaydetmektir. Bütün bu hususlar dikkate alınacak olursa, arşiv hizmetleri konusunda yöneticiler ve arşivistler, arşiv otomasyonunun gücünü gözardı edemezler.

*

Ülkemizde arşiv otomasyonunda bilgisayara yönelik uygulamalar oldukça yenidir. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı'nda otomasyon çalışmaları 1988 yılı sonlarında başlamıştır. Bu çalışmaların plânlama safhasını takiben, otomasyonun uygulama alanları tesbit edilmiştir. Programların yazılımına 1991 yılı içerisinde başlanacaktır. Yazılımlar, Başbakanlık Bilgi İşlem Başkanlığı programcıları tarafından hazırlanmakta, hazır programlar hizmete cevap vermediğinden kullanılmamaktadır.

Cumhuriyet Arşivi bilgi işlem sistemi, şu alt sistemlerden teşekkül edecektir:

1. Devir-teslim sistemi: 3473 sayılı "Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Malzemenin Yok Edilmesi Hakkında Kanun" kapsamında yer alan kurum ve kuruluşlardan Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı'na devredilecek arşiv malzemesinin devir ve teslim alınması ile ilgili olarak hazırlanan sistem,

2. Temel belge tutanağı: Klasik tür ve bunun dışındaki arşiv malzemesine ait bütün bilgileri ihtiva eden sistem,